

**ПРОБАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ РОБОТИ
ІЗ ПРАВОПОРУШНИКОМ****PROBATION AS A MECHANISM OF THE INTERNATIONAL EXPERIENCE
OF THE RIGHT-APPROACH**

Сімакова С.І., к.ю.н.,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
факультету права та лінгвістики
Білоцерківський національний аграрний університет

Мельник О.Г., к.ю.н.,
старший викладач кафедри теоретико-правових
та соціально-гуманітарних дисциплін
факультету права та лінгвістики
Білоцерківський національний аграрний університет

У статті досліджуються питання, пов'язані із розвитком служби пробації України починаючи з прийняття у 2015 р. ЗУ «Про пробацію» та планами роботи «Центру пробації» на 2019 р. Крім цього, у статті зазначено проекти, які сприяють впровадженню дієвої системи пробації в нашій країні, позаяк основною метою роботи міжнародних експертів в українському суспільстві є сприяння успішному впровадженню системи альтернативних видів покарань та пробації, а також підтримка впровадження в Україні пробації відповідно до міжнародно-правових стандартів прав людини, враховуючи міжнародний досвід, який довів свою ефективність в європейських країнах.

Ключові слова: пробація, органи пробації, суд, правопорушник, виправлення, пенітенціарна система.

В статье исследуются вопросы, связанные с развитием службы пробации Украины начиная с принятия в 2015 Закона Украины «О пробации» и планами работы «Центра пробации» на 2019 г. Кроме этого, в статье указаны проекты, которые способствуют внедрению эффективной системы пробации в нашей стране, так как основной целью работы международных экспертов в украинском обществе является содействие успешному внедрению системы альтернативных видов наказаний и пробации, а также поддержка внедрения в Украине пробации в соответствии с международно-правовыми стандартами прав человека, учитывая международный опыт, который доказал свою эффективность в европейских странах.

Ключевые слова: пробація, органи пробации, суд правонарушитель, исправления, пенитенциарная система.

The article examines the issues related to the development of the probation service in Ukraine, beginning with the adoption of the Law on Probation in 2015 and the plans of the "Probation Center" in 2019. In addition, the article identifies projects that promote the implementation of an effective probation system our country, as the main goal of the work of international experts in Ukrainian society, is to facilitate the successful implementation of the system of alternative forms of punishment and probation, as well as support for the implementation of probation in Ukraine in accordance with international legal standards human rights, taking into account international experience, which proved its effectiveness in European countries.

The process of implementation of probation in Ukraine is an extremely important step towards European integration and the construction of a civil society in which human rights are respected, a more civilized way that proved its effectiveness worldwide from the point of view of the security of society and prevention of repeat offenses by those already they were committed.

Key words: probation, probation bodies, court, offender, correction, penitentiary system.

Пробація України – можливість для змін! Це слоган пробації України, який містить багатогранну філософію таких можливостей: від зміни правосвідомості та життя окремого правопорушника, зміни підходів до реабілітації правопорушників, прав жертв правопорушення та інтересів громади до зміни суспільства і держави у цілому. Натепер в Україні активно впроваджується нова модель роботи із правопорушниками, не пов'язана із позбавленням волі, – система пробації. Впровадження пробації нині є одним із пріоритетів уряду.

Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності [1].

Пробація не означає можливість правопорушнику уникнути покарання, позаяк це просто більш перспективна і логічна схема виконання цього покарання, поєднана з допомогою, підтримкою, мотивацією до змін без вилучення людини із суспільства. Важливо, що в результаті пробації до суспільства повертається повноцінна людина, яка не порушує законодавство, працює, сплачує податки, створює сім'ю. Крім того, ця система більш еко-

номна порівняно з витратами на забезпечення тюремного ув'язнення.

Тобто з усіх сторін, як з економічної, так і з соціальної, система пробації більш прогресивна. Але за умови, що вона працює на повну силу та використовує всі останні досягнення.

Натепер основними завданнями служби пробації є сприяння в наданні послуг комплексної допомоги відповідно до криміногенних потреб осіб, які перебувають у конфлікті із законом, такі заходи спрямовані на те, щоб людина не вчиняла повторних кримінальних правопорушень.

Для країн ЄС пробація – не новинка, і вже більше 100 років існує як сталий та вагомий інститут кримінального правосуддя, довівши свою ефективність і для суспільства, і для держави, адже краще перевиховати особу, ніж у майбутньому мати справу з «рецидивістом».

Система покарань, не пов'язана із позбавленням волі, існувала в нашій країні й раніше. Ці покарання були і до того, як була впроваджена пробація в Україні, проте в усьому світі був інший підхід до альтернативних покарань.

Вагомим кроком для України було прийняття ЗУ «Про пробацію» у 2015 р., який розроблявся з урахуванням європейських стандартів пробації. Проте робота над питанням впровадження пробації в Україні розпочалася

ще з 2002 р., коли було прийняте перше розпорядження Кабінету Міністрів і доручення державному департаменту з питань виконання покарань вивчити на підставі шведського досвіду можливість впровадження в Україні системи санкцій, альтернативних позбавленню волі.

Впровадження служби пробації в Україні – це не лише крок назустріч європейським стандартам дотримання прав людини, але й значна перспектива «виправити» правопорушників без ув'язнення. Підготовчий процес впровадження служб пробації в Україні почався задовго до 2015 року. Одним із перших кроків назустріч таким нововведенням був візит представників управління кримінально-виконавчої інспекції апарату Державної пенітенціарної служби України до Швеції. Саме цей візит став початком зародження ідеї створення служби пробації в Україні. Варто зауважити, що українська модель пробації має дуже багато спільного із моделлю пробації в Швеції [2].

Цей закон є позитивним здобутком як для правопорушника, так і для суспільства і держави в цілому. Зокрема, для правопорушника – можливість змінитись без перебування у місцях позбавлення волі (ізоляції від суспільства), підтримка на шляху до змін; збереження сімейних стосунків та зв'язків у громаді; збереження роботи та житла; позитивний соціальний ефект: особа не втрачає соціальні зв'язки та шанс створити сім'ю. Для суспільства – забезпечення громади від вчинення повторних злочинів; справедливе здійснення правосуддя: баланс між карою за вчинене правопорушення, відшкодуванням завданої шкоди та інтересами членів суспільства. Для держави в цілому – зниження злочинності; зниження кількості ув'язнених осіб; позитивний економічний ефект: утримання правопорушника у місцях позбавлення волі набагато дорожче для держави, ніж перебування на пробації, а також залишаючись у суспільстві, особа не втрачає роботу та сплачує внески у держбюджет; дотримання міжнародних стандартів.

В Україні є низка проектів, які сприяють впровадженню дієвої системи пробації в нашій країні: Проект Євросоюзу PRAVO, Проект NORLAU (Норвегія), Проект MATRA (Нідерланди), Проект Ради Європи «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні», Проект EDGE (Канада), USAID та UNODC [3].

Основною метою роботи міжнародних експертів в українському суспільстві є сприяння успішному впровадженню системи альтернативних видів покарань та пробації, а також підтримка впровадження в Україні пробації відповідно до міжнародно-правових стандартів прав людини, враховуючи міжнародний досвід, який довів свою ефективність в європейських країнах. Зокрема, система роботи з правопорушниками, яка реалізовується у Норвегії, вже довела свою ефективність у таких країнах, як Грузія, Латвія, Литва та Молдова, де вже впроваджено цей досвід.

З одного боку, не можна не визнати, що служба пробації як організаційна структура з відповідними функціями є невід'ємним елементом будь-якої сучасної національної системи кримінальної юстиції. Це – вимога часу. За останні 15 років практика пробаційної діяльності в європейських країнах зазнала значних змін, і країни, які не мали системи пробації, почали активно створювати відповідні служби (Румунія, Болгарія, Молдова, Словаччина, Чехія та ін.). Інші країни, історія пробації яких налічує багато десятиліть (якщо не більше), почали активно змінювати принципи діяльності своїх служб пробації (Англія та Уельс, Австрія, Північна Ірландія, Фінляндія, Нідерланди, Республіка Ірландія, Бельгія), що також багато в чому було пов'язано із кризою «реабілітаційного ідеалу» [4].

Свого часу один із найвідоміших британських кримінологів минулого століття Л. Радзинович визначив пробацію як: «найбільш вагомий внесок Британії до пенологічної теорії та практики, що пустив корені у ХХ столітті».

Те саме можна сказати й про проблематику пробації в Україні. Якщо б особисто нас запитали: яка проблема є найбільш дискусійною в контексті реформування національної системи кримінальної юстиції в Україні, то ми б відповіли, що такою проблемою є пробація [4].

За словами Д.В. Ягунова (науковця, який протягом тривалого часу займається вивченням питань з впровадження пробації, а також досліджує реалізацію концепції пробації в європейських країнах), «концепція пробації сама по собі є суперечливою: з одного боку, вона має бути яскравим прикладом людського гуманізму, а з іншого – міжнародний досвід свідчить, що впровадження цієї концепції ґрунтувалось переважно на матеріальній основі».

Тому, на мою думку, для того щоб створити в Україні нову модель пробації, яка буде дієвим механізмом для нашої держави і зможе захистити суспільство від злочинних посягань, необхідно детально вивчити міжнародний досвід, проводити аналогії, тим самим уникнути помилок, які, можливо, вже були допущені європейськими країнами, і на підставі комплексного аналізу розробити власну модель пробації, яка буде підходити нашій країні, враховуючи всі об'єктивні та суб'єктивні фактори.

В Україні зараз відбувається реформування пенітенціарної системи. Основними завданнями реформи є:

- залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях, насамперед за рахунок підвищення рівня заробітної плати;
- розроблення законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарань відповідно до законодавства Європейського Союзу;
- підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств у пенітенціарній системі за рахунок створення виробничих об'єднань за галузевим принципом, проведення закупівель через електронну систему «ProZorro»;
- будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань у великих містах України в рамках державно-приватного партнерства.

Разом із тим, не зважаючи на те, що здійснені кроки щодо реформування пенітенціарної системи, які проводились останнім часом, значно поліпшили ситуацію у системі, і надалі залишається актуальним питання її подальшого реформування та внесення деяких коректив у вже здійснені заходи [5].

Працівники пробації мають інструмент оцінки ризиків вчинення повторного правопорушення, ризиків небезпеки обвинуваного для суспільства, проводять аналіз різних сторін життя правопорушника, який показує, де саме в умовах життєдіяльності або особистості були проблеми, які, скоріше за все, призвели до вчинення правопорушення, та на що необхідно вплинути, щоб мінімізувати ці ризики. Таким чином, працівники пробації мали показати суду більше інформації про людину і про шляхи можливого виправлення ситуації без ізоляції особи від суспільства. Звичайно, йдеться про злочини невеликої, середньої тяжкості або певні категорії тяжких злочинів, але не про особливо тяжкі злочини. Якщо людина небезпечна для суспільства, то вона насамперед має бути ізольована, отримати покарання у вигляді позбавлення волі та відбудувати його у виправній колонії.

Враховуючи статистичні дані, можна говорити про зменшення чисельності засуджених, яке спостерігається протягом останнього часу. Так, станом на 1 квітня 2017 р. планова наповненість становила 88807 осіб, фактична – 41800 осіб, або 47,1 відсотка.

Натепер актуальною проблемою, яка наявна в пенітенціарних закладах, є застаріла матеріальна база, позаяк більшість будівель і споруд перебувають у незадовільному стані, а окремі – в аварійному, чим не забезпечуються умови тримання засуджених та ув'язнених. Постійне недофінансування системи виконання покарань за часів незалежності призвело до системних проблем,

які потребують прийняття комплексних рішень та належного фінансування відповідно до потреб, що дасть змогу зупинити занепад системи та розпочати її структурну та функціональну розбудову, приведення її до міжнародних стандартів.

У сучасних країнах служба пробації залишається надзвичайно важливою виправною агенцією, центром системи кримінальної юстиції. Цінність пробації полягає у тому, що вона усунула в'язницю з центрального місця у пенальних системах, незважаючи на продовження домінування ідеї, що «в'язниці працюють...». Відносно низькі витрати, можливості більш гнучкої, ефективної та результативної реабілітації злочинців та зниження ризиків рецидивних злочинів – все це дає підстави говорити про значний потенціал пробації в сфері убезпечення суспільства [6].

В Україні серед пріоритетів на 2019 рік «Центром пробації» визначено активну роботу з персоналом уповноважених органів пробації, зокрема шляхом підвищення рівня його професіоналізму, адже тільки кваліфікований працівник пробації зможе допомогти засудженому з'ясувати джерело конфлікту із законом, яке у нього виникло, сформулювати послідовну хронологію дій правопорушника після усвідомлення факту вчинення правопорушення, сформулювати у психіці такої особи плани на майбутнє з метою недопущення нових правопорушень. Також передбачено впровадження електронного документообігу, який суттєво прискорить внутрішню комунікацію установи; вивчення та імплементація міжнародного досвіду у частині застосування електронного моніторингу до суб'єктів пробації. Важливим пріоритетом є і забезпечення інформованості суспільства про роль та переваги пробації. Так, заплановано продовження національного фотопроєкту «Пробація. Можливості для змін», інформаційної акції «Я розбудовую пробацію», реалізацію пілотної програми для розвитку волонтерства в пробації в рамках міжнародного проєкту ЄС «Pravo-Justice». Окрім того, у поточному році має відбутися запуск Єдиного реєстру засуджених та осіб, взятих під варту. Мета реєстру – створити умови для діяльності

профільних підрозділів у частині забезпечення повною та достовірною інформацією про засуджених, осіб, узятих під варту, та суб'єктів пробації [7].

Система пробації, яка будується в Україні, ймовірно, найбільша за масштабом у Європі. У нас майже 3500 працівників. Підрозділи пробації є у кожній адміністративно-територіальній одиниці України, де є суди, тобто їх майже 600. На обліку нині перебувають 60 тис. осіб. З них 55 тис. – засуджені за кримінальні правопорушення, тому що ми займаємося і адміністративними справами, де стягнення у вигляді громадських та виправних робіт застосовуються за порушення правил дорожнього руху та інші адміністративні правопорушення.

У цілому протягом року на обліку перебувають близько 150 тис. правопорушників, що значно більше, ніж в установах виконання покарань. Якщо порівняти зараз кількість людей, які перебувають на пробації і в установах закритого типу, це співвідношення становить 1:1,5, а в світі воно становить 1:3. Кількість працівників у підрозділах пробації є різною, але зараз закон передбачає, що кількість персоналу пробації не може перевищувати 5% від кількості суб'єктів пробації, які перебувають на обліку [8].

Висновок. Процес упровадження пробації в Україні – це надзвичайно важливий крок у напрямі євроінтеграції та побудови громадянського суспільства, де дотримуються права людини, це більш цивілізований шлях, який довів свою ефективність в усьому світі саме з точки зору безпеки суспільства та попередження вчинення повторних правопорушень особами, які вже їх вчиняли. За допомогою проєктів, які сприяють впровадженню дієвої системи пробації в Україні, зокрема: Проєкту Євросоюзу PRAVO, Проєкту NORLAU (Норвегія), Проєкту MATRA (Нідерланди), Проєкту Ради Європи «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні», Проєкту EDGE (Канада), USAID та UNODC, наша країна перебуває на шляху до побудови власної досконалої моделі служби пробації, а це не лише крок назустріч європейським стандартам дотримання прав людини, але й значна перспектива «виправити» правопорушників без ув'язнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЗУ «Про пробацію», *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 13, ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
2. URL: <https://www.prostir.ua/?news=protses-vprovadzheniya-probatsiji-v-ukrajini>.
3. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SoH-PXu9H0U>
4. Ягунов Д.В. Європейські правила пробації : переклад, науково-практичний коментар та допоміжні матеріали. Одеса : Фенікс, 2013. 236 с.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 654-р від 13.09.2017 р. «Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80>.
6. Ягунов Д.В. Актуальні проблеми європейської інтеграції. *Збірник статей з питань європейської інтеграції та права*. Випуск шостий / За ред. Д. Ягунова. Зі вст. сл. Д. Ягунова. Одеса : Видавництво «Фенікс», 2011. 178 с. (укр., рос. та англ. мовами). С. 146–173.
7. Реформування системи пробації та ресоціалізація. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reformuvannya-sistemi-probatsiyi-ta-resocializaciya>
8. Мамченко Н. Пробація забезпечує повернення людини до суспільства. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/120169-probatsiya-zabezpechuye-povernennya-lyudini-do-suspilstva>.